

психологічної реабілітації, надання методичних порад;

- психотерапію, психокорекцію, спрямовані на формування та відновлення психологічних функцій і якостей молоді людини з обмеженими фізичними можливостями, розвиток та ствердження особистості; надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин із соціальним середовищем та ін. Слід зазначити, що спеціальної підготовки викладачі вищих навчальних закладів, у групах яких є студенти з обмеженими фізичними можливостями, не мають і донині не одержують.

У спільному Наказі Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України “Про затвердження програми професійної підготовки інвалідів по слуху і зору у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації” від 17 листопада 2003 р. №764, №55 наголошено на необхідності методичного, матеріально-технічного забезпечення і фінансової підтримки вишів, в яких здійснюється професійна підготовка осіб з вадами зору та слуху, а також на доцільності підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників для роботи з цим контингентом інвалідів та розробленні і впровадженні системи супроводу навчання цих студентів [3, с.1].

Як засвідчує проведений аналіз науково-педагогічних джерел та міжнародних нормативно-правових документів, процес здобуття освіти молоді з обмеженими фізичними можливостями має чітко виражені тенденції, спрямовані на інтегрування таких студентів у масові навчальні заклади.

#### Література

1. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 457 с.
2. Колупаєва А. А. Навчальний курс “Вступ до інклюзивної освіти” / Колупаєва А.А., Єфімова С.М. – Київ. – 2010.
3. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 роки. Наказ МОН № 855 від 11.09.09 р.
4. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. // Вісник Верховної Ради. – 1993. – №16. – С. 167.
5. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України. Київ. – 6 жовтня 2005 року №2961– IV.

*М. О. Гасин*

*м. Київ*

### **МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

*Анотація.* У статті розкрито методику формування соціальної компетентності старших підлітків у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів.

*Ключові слова:* соціальна компетентність, старший підліток, позашкільний навчальний заклад.

Сформованість у підростаючого покоління соціальної компетентності обумовлює формування активної життєвої позиції, адаптацію, готовність до

безперервної освіти, конкурентоспроможності на ринку праці, потребу ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, підприємницьку діяльність. Саме підлітковому віку властива особлива чутливість, незахищеність, вразливість, самотність і психологічна безпорадність перед життєвими труднощами. Підлітки часто не готові до нових жорстких вимог суспільства, не здатні зробити самостійного вибору і взяти на себе відповідальність за свою поведінку в конфліктній ситуації, відповідальність за своє майбутнє, а тому потрапляють у кризові ситуації.

Відповідно до вищевикладеного нами розроблено методiku формування соціальної компетентності старших підлітків у позашкільних навчальних закладах. Гіпотетично передбачалося, що за допомогою цієї методики можна впливати на розвиток важливих людських якостей і здібностей особистості, взаємодію людини із суспільством, соціумом, іншими людьми, формуючи громадянську зрілість і соціальну дієздатність особистості, уміння передбачати наслідки своїх дій, поведінки, дотримуватися балансу загальних та особистих інтересів у різнобічній діяльності та побудові соціальних взаємин.

Свою науково-дослідну роботу ми проводили на базі Станції юних техніків Дніпровського району м. Києва. В основу роботи було покладено комплекс виховних форм і методів (лекції, диспут, бесіди, круглі столи, ігри, тренінги), серед яких кожний метод виконував певну організаційну, пізнавальну, розвиваючу і виховну функції. Робота була спрямована на обговорення актуальних для учасників проблем, обмін інформацією, досвідом, навчання вести діалог, переконувати та аргументувати власну позицію, аналізувати, вислуховувати співбесідника, формувати ціннісне ставлення до інших, прищеплення моральних норм і правил поведінки, розвиток особистісних якостей, формування моралі вчинків та дій, етики стосунків, побудову соціальних взаємин тощо.

Наприклад, для формування ціннісного ставлення до іншої людини – у процесі навчання використовували гру “Кольорове місто”, яка проводилася таким чином: на кожного учасника наклеювалась одна з наклейок за випадкового вибору кольору. Учасники мали без обговорення зібратися в групи за своїми кольорами. Після цього кожній групі роздавались олівці їхнього кольору й аркуші паперу. При цьому кожен учасник одержував власний олівець, який він не мав права нікому віддавати. Далі учасники отримували завдання намалювати картину (наприклад, вулицю міста), також потрібно було придумати назву своєї групи, яка містила їхній колір. Важливо було сказати учасникам, що завдання конкурсне і група-переможниця отримує приз, для того щоб створити відчуття змагання між групами, почуття суперництва й конкуренції. Групам було відведено певний час для виконання завдання.

У журі були запрошені вихованці з іншої групи. Члени журі спостерігали виступи всіх команд, які представляли свої назви і малюнки, і ставили всім групам однаково низький бал. Повідомлялося, що приз не одержує ніхто. Запитували про думку учасників про причини таких результатів. Коли група приходила до висновку, що справа в однаковому кольорі і малюнків, ми давали додатковий час, щоб всі гравці виправили ситуацію. Коли учасники, нарешті,

утворили групу різних кольорів, давали їм ще папір, щоб вони могли намалювати різнобарвне місто. Кожного просили зробити внесок у малюнок, незалежно від того, наскільки добре він малює. По закінченні видавали всім учасникам групи маленький приз (наприклад, цукерки).

Після гри здійснювалось обговорення результатів за допомогою запитань: “Чи важко було знайти людей свого кольору?”, “Що відчували члени самої численної групи?”, “Що відчували всі інші, коли знайшли “своїх”?”, “Що відчув учасник, який залишився один?”, “Що учасники відчували відносно інших команд?, Чи хотілося їм перемогти, довести, що вони краще?”, “Що вони відчували, коли всі одержали однаково низький бал?”, “Чи важко було домовитися й почати малювати разом?”, “Чи вийшла спільна картина краще, ніж ті, які були намальовані одним кольором?”, “Наведіть приклад, як розмаїтість учнів у вашому класі робить життя більш цікавим. У вашому місті живуть люди різних національностей, інтересів, різного походження. Наведіть приклади, як життя вашого міста, країни стає багатше та цікавіше завдяки різним людям”. З відповідей дітей зроблено висновок, що ціннісне ставлення до людини визначає мотиви поведінки відносно її потреб, які відповідають уявленням про призначення людини, її гідності, ті моменти в мотивації, у яких проявляється самоствердження і свобода особистості.

За допомогою тренінгу “Соціальні ролі, ролі які ми граємо в житті” вихованці вчилися бачити ”маски”, які ми накладаємо на себе і які є на інших людях, адже це досить важливо у нашому сучасному житті. Під час проведення тренінгу тренер пропонував кожному по черзі представитись і сказати, в яких ситуаціях, коли, де і з ким він відчувається комфортно, зручно, самим собою? Після знайомства тренер робив висновок, що люди в різних життєвих обставинах, при спілкуванні з різними людьми відчуваються і поведуться по-різному, залежно від обставин, соціального статусу їхніх співрозмовників. Тобто, виконують різні ролі. Далі ставилися питання до учасників: “Чому з різними людьми ми поводимо себе по-різному?” Відбувався вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питання. На узагальнення тренер говорив, що наука соціологія звернула увагу на цю особливість поведінки людей і дослідила її, назвавши соціальними ролями поведінку, якої вимагає від нас суспільство в різних ситуаціях при спілкуванні. Це ролі, що від нас не залежать: донька, громадянин, жінка, чоловік, тітка (інституційні), і ті, що ми обираємо самі за власним бажанням: директор, дружина (конвенційні). Після обговорення проводилася вправа, згідно з якою тренер об’єднував учасників у три групи, давав кожній маркери і ватмани. Пропонувалось кожній групі ролі, які учасники виконують для всіх; ролі, які вони виконують для окремої групи людей; ролі, які виконують для себе, а потім представити свої роботи.

Особливу увагу при формуванні соціальної компетентності ми звертали на розвиток особистісних якостей і для цього проводили багато вправ, одна з яких (“Рух по одному”), сприяла розвитку впевненості у собі. Учасникам пропонувалось довільно розміститись у просторі, після чого вони за командою ведучого послідовно переміщувалися в будь-якому напрямку, дотримуючись таких правил: у кожен момент часу може переміщуватися тільки один учасник;

якщо почали рух двоє або більше учасників одночасно, вправа рахується невиконаною і починається спочатку; будь-який учасник може перебувати в русі не більше 5 секунд підряд, пізніше він повинен зупинитися; одна людина може рухатися і декілька раз за раунд, але не підряд; моменти, коли ніхто не переміщується, теж можуть тривати не більше 5 секунд; якщо за цей проміжок часу не починається рух, це рахується програшем і вправа починається спочатку. Учасникам варто було спробувати не порушувати цих правил, мінімум 2 хвилини. Перемовлятися в процесі вправи не можна. Після виконання вправи здійснювалося обговорення: “Чим керувались учасники, коли приймали рішення про те, чи починати рух?”, “У зв’язку з чим деякі люди були готові брати на себе відповідальність і активно діяти, а деякі прийняли пасивну позицію і взагалі не рухались?” Після гри з вихованцями проводилась бесіда. Вони мали усвідомити, що в житті виникають різноманітні ситуації, в яких необхідно взяти на себе відповідальність. Варто знати, якщо в реальному житті взяття на себе відповідальності створює тільки ризик поразки, то уникнення відповідальності призводить до гарантованої поразки.

Важливим сенсом вправи є тренування рішучості, вміння брати на себе відповідальність навіть за браку інформації для цього, у ситуаціях, коли помилка створює ризик програшу команди, а якщо відповідальність не бере ніхто – поразка неминуча. Це, наприклад, як у футболі, коли декілька гравців потенційно можуть атакувати ворота, але ніхто цього не робить боячись схибити – м’яч дістається супернику. Окрім цього вправа сприяє розвитку взаєморозуміння і спостережливості.

Отримані дані проведеного педагогічного експерименту свідчать про позитивні зміни, адже кількість учнів з низьким рівнем соціальної компетентності зменшилася на 15,9 %, із середнім – зросла на 19,7 %, з високим – на 12,6 %.

Таким чином здійснивши наше дослідження, ми можемо говорити, що завдяки розробленій методиці, можна підвищити рівень сформованості соціальної компетентності старших підлітків у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів.

### Література

1. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості : навч. посіб. / О. Л. Кононко – К. : Освіта, 1998. – 256с.
2. Кравченко Т.В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім’ї і школи : монографія / Т. В. Кравченко. – К. : Фенікс, 2009. – 416 с.
3. Психологічні тренінги в школі : 2-ге вид., виправлене / упоряд. Т.Шаповал. – К. : Шк. світ, 2010. – 128с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка : [навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти] / М.М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.
5. Форми та методи соціальної роботи у громаді : семінар 14–16 жовтня 2003 р. /укладач Джуді Боп. – К. : ХДФ, 2003. – 33 с.

**О. Гурин**  
м. Львів